

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Hans Storm: Tiaarsfest. Chr. la Cour Pedersen: Grjotgaarde og Graagaasen. Th. O. Achelis: Svinehandel i gammel Tid. J. Raben: Hofdværgen paa Augustenborg. Cl. E.: Haderslev i gamle Dage. H. Flint: Folkeminder fra Daler.

Nr. 7 — 1. JANUAR 1931. — 7. Aarg.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN

ETABLERET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000

Reservefond - 31.016.061

FILIALER I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN
HADERSLEV - HORSENS - KALUNDBORG - ODENSE
RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND
TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes H. Jensen Toft

altid pæne og under paalideligt

Førerskab.

Ogsaa over Grænsen.

Humlekærren, Tønder

Tel. 255.

Indmeld Dem i

„Historisk Samfund for Sønderjylland“

og tegn Abonnement paa

„Sønderjydsk Maanedsskrift“

1. Januar 1931.

TIAARSFEST.

I Aar er Benvedbuskene de Perler,
der pynter rigest paa den skønne Dragt
om Efteraaret. Store hvide Snerler
har endnu Sommersol i deres Tragt.

Dog lider det mod Vinterkuldens Tørke,
alt isner Nattevinden om vort Knæ,
og alt for tidligt suges op af Mørke
det broncegyldne Løv paa Busk og Træ.

I sidste Hyldest til de milde Tider
vi samles her ved Blomster, Lys og Frugt
og mindes Foraarsskovens grønne Sider
og Landet modent, sommerligt og smukt.

Og mindes, at i Aar for ti Aar siden
tog Skæbnen Tvangens haarde, snævre Aag
fra Slesvigs Skuldre. Der blev højt i Tiden
og Lys og Luft omkring vort danske Sprog.

Det, der gav Udtryk for, hvad mest der drømtes
bag Hegn og Mure i den svære Tid,
det Væld, hvis rige Kilder aldrig tømtes,
var Danmarks Fane, glødende og hvid.

Og uden Had til, Misgunst imod andre
vil vi bevare Danebrogs Symbol
og fuld af Livslyst under Renhed vandre,
til ogsaa vi ser Dagens sidste Sol.

Saa lad os fejre Aarene med Glæde,
mens Benvedbusken fylder sig med Nat
og hvide Stjerner slynger deres Kæde
om Nybøl-Norets tjørnedunkle Krat.

Graasten, d. 25. Oktober 1930.

Hans Storm.

Grjotgaarde og Graagaasen.

Af Chr. la Cour Pedersen, Skibelund,

II.

Naar vi træffer saa mange ansete Mænd omtalt i Snorre, der bærer Navnene Grjotgaard eller Grjotgaarden, kunde det tyde paa, at Stillingen som Leder i en saadan Grjotgaard kunde være arvelig, eller i hvert Fald efter Sædvane tilfaldt Mænd af samme Slægt.

Andre Steder har maaske Bønderne haft Ret til at vælge en Leder til Grjotgaarden. I Haakon den Godes Saga nævnes en Mand ved Navn Kaar af Gryting, uden man faar at vide, om det er Kongen eller Bønderne, der har „kaaret“ ham. Men at Bønderne sluttede Kreds om Grjotgaardenes hævdvundne Anseelse og Magt, bærer de norske Kongesagaer mange Vidnesbyrd om. — Olav den Helliges voldsomme Fremfærd mod den ansete Slægt fra Grjotgaarden ved Nidaros blev ikke uden Følger. Det var den, der mere end noget andet gjorde Tore Hard og Kalv Arnesøn til hans sejrende Modstandere i Slaget ved Stiklestad. Og som Olav den Hellige maatte falde, maatte Sven Alfivasøn vige og Magnus Olavsøn bøje sig for de Mænd, der ikke taalte en varig Tilsidesættelse af Grjotgaards gamle Lov. — Det var ogsaa haarde Vilkaar, Sven Alfivasøn bød Trønderne. Vil vi vide, hvad „Danevælde“ var, kan vi læse hos Snorre: „Kong Sven førte nye Love til Landet, som var tagne efter det, der var Lov i Danmark, men nogle var haardere. Ingen maatte fare af Landet, uden Kongen tillod det; men hvis han for, tilfaldt hans Ejendom Kongen. Ved Jul skulde hver Bonde give Kongen en Mæle Malt fra hver Arne (Arnegeld) og et Laar af en tre Vintres Okse — det blev kaldt Vinartodde — og en Spand Smør; men hver Husfrue skulde give ham Rygjar to, det var uspundet Lin eller Tøjer, saa meget at man kunde spænde den største og den længste Finger om det. Bønderne var skyldige at bygge alle de Huse, Kongen vilde have paa sine Gaarde. Syv Mænd skulde ruste en Mand til Leding og regne med hver Dreng over fem Vintre gammel. Hver Mand, som roede paa Hav, skulde betale Kongen „Landvarde“, hvorfra han end roede ud; men det er fem Fisk. (Maaske har Fiskerne den Gang som siden, naar de skulde betale Tiende, taget de store næsten uspiselige Fisk fra som Afgift. De kaldes endnu „Præstefisk“.) Hvert Skib, som for bort fra Landet, skulde holde et Rum for Kongen tværs over Skibet. (Det skulde være til Kongens Fad d. e. alt Rejsegods. Naar Bønder skulde føre Kongens Fad over Land, skulde Vognene have Fading, d. e. faste Sidefjæl, de maatte ikke køre med Pindevogne.) — Hver Mand, som for til Island, skulde betale Landøre, enten han var fra Norge eller Island. Og dermed fulgte ogsaa det, at en dansk Mand

i Norge skulde fælde ti Nordmænds Vidne. — Om alt dette fortælles der i Glælogns-kvida. Glælogn betyder Havblik, men det blev Stilheden før Stormen.

Det var Uviljen mod Danevælden, der fik Haar og Skæg til at vokse paa Kong Olavs Lig, og hans Helgenry voksede endnu stærkere. Dronning Alfiva gjorde Indvendinger mod disse Jærtegn. Og da Biskop Grimkel lagde det afklippede Haar og Skæg paa Ilden, uden at det gik i Brand, krævede hun Prøven gentaget paa uviet Ild. „Da svarede Ejnar Tambeskjelve, bad hende tie og sagde hende mange haarde Ord. Det blev da Biskoppens Afgørelse og Kongens Samtykke og hele Folkets Dom, at Kong Olav var sandhellig.“ — Den følgende Vinter havde Ejnar Tambeskjelve og Kalv Arnesøn Stævner og holdt Raad sig i mellem. De mødtes i Kaupangen ved Nidaros. Tidlig paa Vaaren 1034 drog de til Gardarike for at hente den unge Magnus Olavsøn hjem. De lovede at føre ham til Norge og yde ham Støtte, saa han kunde vinde sin Fædrearv, og at gøre ham til Konge over Landet. — Magnus gav dem Løfter og fuldt Forlig og fæstede det med Ed. Næste Foraar drager da den unge Magnus over Sverige vest over Jæmteland og Kjølen ned i Trondhjem, og han for med sine Mænd ud til Kaupangen, og der blev han taget vel imod. Siden lod han stævne til Øreting (og det maa have været paa den Øre, hvor den gamle Grjotgaard og Margreteborg laa, og hvor senere Margretekirken blev bygget). Men da Bondefolket kom der til Tinget, da blev Magnus taget til Konge over alt Landet, saa vide hans Fader, Kong Olav havde haft Siden tog Kong Magnus sig Hird og valgte Lendermænd; han satte overalt i Herrederne Mænd til Aarmænd og Syssemænd.“ Men senere fik Hævnplanerne Magt over Kong Magnus, og da Kalv Arnesøn efter Samtaler paa selve Valpladsen havde følt Kong Magnus's Vrede, flygtede han fra Landet: „Han sejlede Vesten over Havet og dvælte der længe. Kong Magnus tog nu til sin Ejendom Gaarden Vigg, som Rut havde ejet; Kriststadir, som Torgeir havde ejet, og Egge og alt det Gods, som Kalv havde efter sig; og da lod han falde til Kongsgaarden mange andre Ejendomme, som de havde ejet, der var faldne paa Stiklestad i Bøndernes Hær. Da begyndte Bønderne at knurre og sagde sig imellem: „Hvad mon denne Konge tænker paa, naar han bryder de Love, som Haakon den Gode satte?“ Dette fik Kong Magnus's Venner at høre, og 12 Mænd gik da til Talestævne, og de blev enige om at kaste Lod om en Mand, der skulde fortælle Kongen, hvor farlig Misnøjet var. Loddet traf Sigvat Skjald. Han digtede da en Flokk, som blev kaldt Bersaaglesvisen, det betyder Visen, der taler rent ud af Posen. Heri priser Sigvat først Haakon den Gode, fordi han gav gode Love:

Landet holdt længe siden
Lovene fast, som Adelsteins
blide Fostre har givet.
Bønderne sent ham glemmer.

Der efter følger 6 ottelinjede Vers med indtrængende Advarsler;
og Digtet slutter med dette Vers om Bønderne:

Et er det Maal, de mæler:
„Min Herre Haanden
lægger paa Mændenes Odell!“
Ædle Bønder sig rejser.
Manden, som Fædrearven
ved fældende, uret Dom
maa give til Kongens Aarmænd,
agter dette for Ran.

Efter den Advarsel skiftede Kongen Sind; ogsaa mange andre førte
slige Ord frem for Kongen. Det kom da saa vidt, at Kongen holdt
Samtale med de viseste Mænd, og de blev da enige om deres Love.
Siden lod Kong Magnus skrive den Lovbog, som endnu er i Trond-
hjem, og som kaldes Graagaas. Kong Magnus blev siden vennsæl
og elsket af alt Landsfolket; og af den Aarsag blev han kaldt Magnus
„den Gode“.

Søger vi nu tilbage i Haakon den Godes Saga, finder vi: „Da
Haakon var Konge i Norge, var der god Fred blandt Bønder og Køb-
mænd, saa at ingen skadede andre eller andres Gods. Han var en
meget vis Mand og lagde megen Hug paa Lovgivning. Han satte
Gulatings Lov med Torleiv Spakes Raad, og han satte Frostatingslov
med Sigurd Jørls og andre vise Trønders Raad; men Heidsæves-loven
havde Halvdan Svarte sat.“

Der kan da næppe være Tvivl om, at det er den gamle Lov fra
Grjotgarden ved Nidelven ved Øreting, som Kong Magnus har skrevet.
Mellem de gamle Gaardnavne fra Nidaros findes Navnet Grjot ved
Korskirken, og det kan være rimeligt, at her har ligget en Grjotgard,
selv om den ældste nok har ligget ved Hlade. Det blev da i Kors-
gildets Skaale, at Lagtinget efter Byloven skulde holdes. Hvor den
gamle Margrætborg havde været, byggedes i Olaf Kyrres Tid Mar-
gretakirken, og i dens Taarn hang Stadens Stormklokke, Bøjar-Bot.

Den sidste store Lovgiver-Konge i Norge, Magnus Lagabøter,
har da ogsaa givet Trønderne det Vidnesbyrd, at „af alle Landets
ældre Lovbøger befandtes os eders Bog allerhelst at turde være selv-
bjerget“. Prf. Ebbe Hertzberg gør opmærksom paa, at Navnet Trønder
betyder: „de, som vokser og trives“. Man var i Trondhjem vant til
at være sig selv nok og blev derfor lidet tilgængelig for Omdannelser
af det nedarvede; men man forstod at lede Udviklingen af det hjem-

lige Samfunds- og Retsliv saaledes, at det vedblev at være til Indbyggernes fulde Tarv“. - Men Navnet Grjotgards Lov er i Tidernes Løb ved en jævn Navneændring bleven til Graagaards Lov og tilsidst til Graagaas. Et saadant Bortfald af „rd“ eller „r“ foran „s“ er almindelig i Jydsk, maaske ogsaa i Svensk, og Ordet „Gasse“ betyder vel da „Gaardsøn“*). Der har alle Dage mellem Bønder været et føleligt om end ret usynligt Skel mellem Sønnen og Karle. Det var det, Konen tænkte paa, da hun sagde: „Nu har mine to Døtre faaet en Karl, nu skulde den tredie pinte (Pine død) have en Søn.“

Senere er Navnet Graagaas fejlagtigt bleven knyttet til to Haandskrifter med de islandske Fristatslove: „Konungibok“ og „Stadarhølsbok“, men derved føres Tanken fra Navnet i Retning af den Gaaesfjer, hvormed Lovbogen er skrevet, i Stedet for at Navnet skal føre Tanken hen paa den Grjotgaard, hvor Loven gjaldt. — Men hvis Graagaas betyder Grjotgares Lov, saa har vi her den samme Navneregulering for os, der gør, at Ribe Oldemor betyder Loven, der gælder inden for „Ribe Volmor“.

Svinehandel i gammel Tid.

Af Th. O. Achelis, Haderslev.

Pastor Nielsens baade fornøjelige og lærerige Artikel om Svinehold og Svinehandel giver mig Anledning til at give nogle videre Oplysninger om Svinehandelen. Disse findes i Haderslev Købstads Toldregister. Kong Frederik III befalede 1651, at Byen skulde have tre Penning for hvert Dyr („Stück Vieh“), som førtes over dens Broer. Derfor ligger der fra 1657 af Toldregnskaber som Bilag til Byens Regnskaber i Arkivet. I „Haderslev i gamle Dage 1627-1800“ (1929), S. 93 findes en Tabel over Svinehandelen fra 1662-63 til 1700. En nøjagtig Oversigt gives i det følgende, ordnet maanedsvist: en Streg betegner, at Tallene fattes; Regnskaberne er nemlig ført indtil 1686-87 fra Philippus et Jacobus apostoli, d. v. s. fra 1. Maj til 30. April, derefter falder Regnskabsaaret sammen med Kalendaraaret. Efter 1700 er kun faa Lister saa godt bevaret, at de endnu kan læses. Byens Regnskaber fra den Tid stod nemlig paa en Reol lige under et Tagvindue paa Raadhusets Loft, der ikke var altfor tæt, og som Følge deraf var de ødelagt af Fugtighed, da jeg i Sommeren 1922 af Haderslev By-

*) Gasse, i Ribe Oldemoder Gassy og Gashøg — betyder ganske utvivlsomt Manden Gasis Høj. Navnet Gasi kendes bl. a. fra et Brev fra Pave Agapit til Svend Tveskæg.

raad fik overdraget at ordne Byens Arkiv.*) Desuden har en klog Mand i første Halvdel af det attende Aarhundrede opdaget, at Svine-
ne i Kong Frederik III's Forordning ikke var at anse som Dyr,
og derfor slap de fri siden den Tid, til stor Glæde for Svinehandlere;
og den, som interesserer sig for Handelshistorie, maa nok finde sig
deri. —

Naar man gennemser Tallene, er det paafaldende, hvor stærkt det
har varieret med Svinehandelen. Der var kun 10 Svin i Aaret 1668-
69, derimod 3439 i 1713. Med Hensyn til Driftsmaanederne giver den
følgende Liste alle Oplysninger, man kan ønske sig. Det er jo Tal,
men ved hvert Tal skal man tænke sig et gryntende, stundom skri-
gende Svin, som var paa Vej til sin Bestemmelse og indbragte 3 Pen-
ning til Byens altid trængende Kasse.

	1651	1652	1662	1663	1664	1667	1668	1669	1670	1671	1672	1677	1678
Januar	—	0	—	0	0	—	10	5	—	0	0	—	7
Februar	—	0	—	0	0	—	0	0	—	0	0	—	27
Marts	—	0	—	0	3	—	0	0	—	0	0	—	10
April	—	7	—	0	0	—	0	0	—	0	0	—	0
Maj	—	—	0	0	—	0	0	—	37	30	—	45	—
Juni	—	—	0	0	—	0	0	—	55	18	—	0	—
Juli	—	—	0	0	—	0	0	—	14	45	—	306	—
August	10	—	0	0	—	0	0	—	0	0	—	132	—
September	0	—	2	2	—	175	0	—	480	157	—	747	—
Oktober	0	—	0	0	—	0	5	—	164	50	—	314	—
November	0	—	95	14	—	140	0	—	57	122	—	320	—
December	0	—	51	0	—	231	0	—	0	8	—	87	—
	10	7	148	16	3	546	15	5	708	430	0	1951	44

	1680	1681	1682	1683	1684	1685	1886	1687	1688	1689	1690	1692	1693
Januar	—	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Februar	—	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0
Marts	—	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
April	—	5	0	0	0	20	116	0	0	10	0	0	0
Maj	6	19	24	0	30	167	24	47	21	34	123	96	72
Juni	24	10	0	0	183	115	143	40	35	30	110	104	107
Juli	96	100	0	117	104	168	220	58	60	20	0	110	15
August	192	263	0	71	76	106	117	68	64	236	32	48	64
September	20	496	0	18	0	183	60	192	107	85	105	0	60
Oktober	28	48	0	0	42	13	0	370	348	0	0	0	0
November	67	187	63	24	84	367	0	0	0	37	40	172	0
December	0	12	142	51	0	38	0	3	0	0	184	357	0
	433	1140	229	281	519	1177	680	778	637	452	597	887	318

*) Jfr. den baade fornøjelige og bedrøvelige Skildring „Byens Arkiv“ af Joh. A. Thiis i Danskeren 6. 12. 1921, som min afdøde Ven Paul Hennings tildels har aftrykt i Personalhistorisk Tidsskrift, 8. Række, I. Bind (1922), S. 96-97.

	1694	1695	1696	1697	1698	1699	1700	1701	1702	1703	1704	1713
Januar	0	0	0	6	0	0	0	2	0	340	0	86
Februar	0	0	0	0	0	0	0	6	0	164	70	0
Marts	0	0	0	0	0	0	0	0	159	200	60	0
April	0	0	0	0	0	97	0	44	30	107	30	182
Maj	0	29	20	24	0	256	0	87	71	154	217	367
Juni	0	203	82	76	204	34	35	233	36	194	83	582
Juli	12	361	24	66	90	128	0	405	27	218	0	856
August	84	24	20	42	0	20	0	148	0	257	0	199
September	60	24	70	84	4	0	0	10	0	4	0	228
Oktober	0	0	30	6	0	0	86	60	50	120	164	362
November	288	4	71	0	15	0	0	24	294	7	215	163
December	412	0	0	2	2	0	120	12	1155	9	87	414
	856	645	317	306	315	535	241	1031	1822	1774	926	3439

* * *

Maaske kan det i Tilslutning til Pastor Nielsens Artikel interessere at erfare, at Svinehandel i visse Egne af Tyskland endnu drives paa lignende Maade.

I Waldeck i Mellemtyskland kom jeg engang ind paa en Bivej og mødte her store Drifter Svin. Jeg standsede Bilen, da det ikke var raadeligt at køre forbi disse Dyr. Svinepiskeren tog Hatten meget dybt af og takkede mange Gange. Efter Pastor Nielsens Beskrivelse forstaar jeg nu, at han har været glad for, at jeg ikke bragte Uorden i Geledderne.

I Nærheden af Gardelegen ved Magdeburg lagde jeg Mærke til, at Svinene endnu bliver drevet ud i Skovene. Svinehyrden gaar omkring i Byens Gader og tuder i et Horn, og saa kommer Svinene ud af Staldene.

Dyrlæge Nielsen, Tønder.

Hofdværgen paa Augustenborg.

Af J. Raben, Sønderborg.

Hertug Christian August af Augustenborg havde en Dværg, Mikkel Hüttmann, som Hofnar. Han stammede fra Flensborg, hvor der endnu bor Slægtninge af ham. —

I Hofgaarden, nord for Kirkefløjen, stod en Dag et stort Kar med Vand. Karret hvilede paa tre eller fire Træklodser. Nogle her-tugelige Tjenere spurgte Dværgen, som kom til, om han kunde balancere rundt paa Karkanten. Det mente Dværgen nok, at han kunde, og klatrede op paa Karret. Da han begyndte at gaa rundt om Kanten, stødte en af Tjenerne med en Høtyv, han havde i Haanden, den ene

Trækloids bort, saa Karret vaklede. Dværgen faldt naturligvis i Vandet med en kraftig Band og raabte: „Naa ka' I sku ha'en . . . old-sammel, fo' no drowne æ!“ — Han blev straks halet paa det Tørre, men han gik fornærmet bort med de Ord: „Hvo' fo' Fa'nen læt' I mæ it drown?“ —

Mikkel Hüttmann tillod sig et temmeligt frit Sprog over for Hertugen, og han valgte ikke altid de pæneste Ord. Naar Hertugen bad ham om et eller andet, kunde det godt falde Dværgen ind at svare: „Durchlaucht kan ha' en stor . . . !“ Blev Mikkel for grovmundet og Hertugen kunde true ham med en Dragt Prygl, svarede Dværgen frækt: „Durchlaucht maa helle' gi mæ en Mark.“ Mikkel fik da i Reglen ogsaa en Mark i Stedet for Prygl. —

En Dag kom Mikkel ind i Palæet, hvor Enkehertuginde Luise Auguste sad i Haveværelset. „Go' Daw, Deres Kongelige Højhed, undskyld, at min Lavhed kommer til Dem. Hans Durchlaucht vilde prygle mig, og saa løb jeg til Deres Naade!“ — Hertuginde tog Mikkel ved Haanden og sagde med stor Medlidenhed: „Det gør mig ondt for dig, lille Mikkel, men hvorledes skal jeg trøste dig?“ — Dværgen svarer da: „Deres Naade ka' gi' mæ en Mark!“ —

Hofnarren var engang sammen med andre af Hoffets Tjenerskab paa en Vogntur til Als Nørreherred. Da de om Aftenen kom tilbage til Augustenborg, var Hofnarren ikke paa Vognen. De troede først, at han paa en eller anden Maade vilde lave en Spøg, men de blev dog betænkelige og kørte tilbage ad Ketting til. Da de kom til Bakken ved Blæsborg Mølle, fandt de ham liggende død paa Vejen. Han maa være faldet af Vognen og have brækket Halsen.

Folk er tilbøjelige til at tro, at et Spøgelse, som ofte viste sig paa dette Sted, var Skyld i Ulykken. Mikkel var nemlig bange for Spøgelse, maaske har han ment at se et eller andet paa det berygtede Sted og er faldet af Vognen af Skræk.

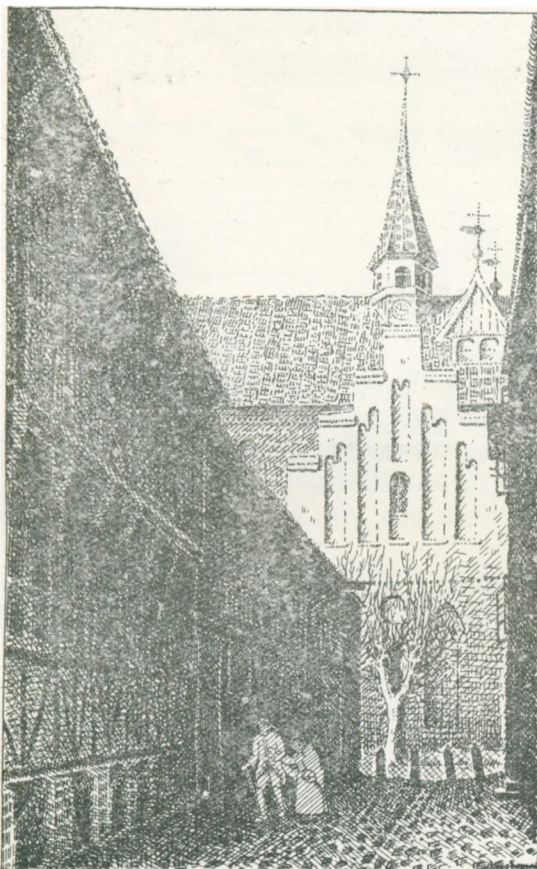
Haderslev i gamle Dage.

(Af T. O. Achelis, udgivet af Haderslev By).

Første Del af „Haderslev i gamle Dage“ omhandler Haderslev Bys Historie indtil 1626, den anden, mere statelige Del Byens Historie fra 1627 til 1800.

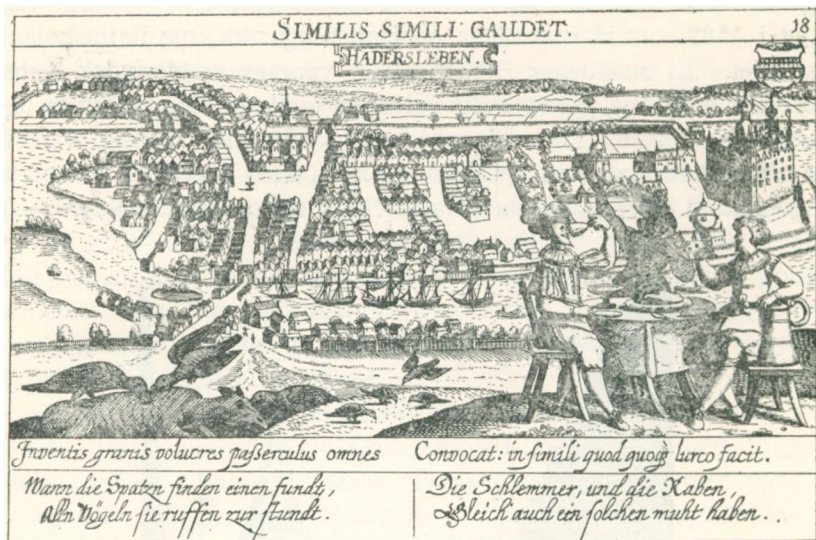
I enkelte Billeder, der gør Bogen let læselig, passerer de gamle Dages Bysamfund forbi vort Blik. Vi læser i det første Bind bl. a. om Haderslevhus, Frue Kirke, Klosteret, St. Gertruds-Stiftelsen og St.

Jørgensgaarden, om den Haderslevske Kirkeordinans af 1528 og Præstemødet i 1537, om Hertug Hans og Hansborg Slot, om Latinskolen og Hospitalet. Et anskueligt Billede af en gammel sønderjydsk Købstad giver „En Vandring gennem Byen i 1585“. Meget interessant er ogsaa Udtoget af Præsten Hans Jacobsen Oldendorphs Dagbog fra Tiden kort efter Reformationen. Oldendorph — hans Navn er en plattysk Gengivelse af Slægtsgaarden „Gammelbys“ gode danske Navn — for-

Smøge mellem Søndertorv og Frue Kirke. Tegning af Langermann.

tæller om sine Forfædre, om sine Studier i Wittenberg og Rostock, om sine mange Prøveprædikener, om sin Strid med Kolleger og Niels Hemmingsen — det er jo i Lærestridighedernes bevægede Dage —, og om sit Giftermaal, som Djævelen forgæves søger at forpurre. Derfor brød Djævelen i Bryllupsnatten Sønderport itu og trængte med stor Voldsomhed ind i Byen. Hr. Johan mener rigtignok, at Gud vel har sendt Djævelen herved for at hente nogle Troldkvinder ud af Byen, og

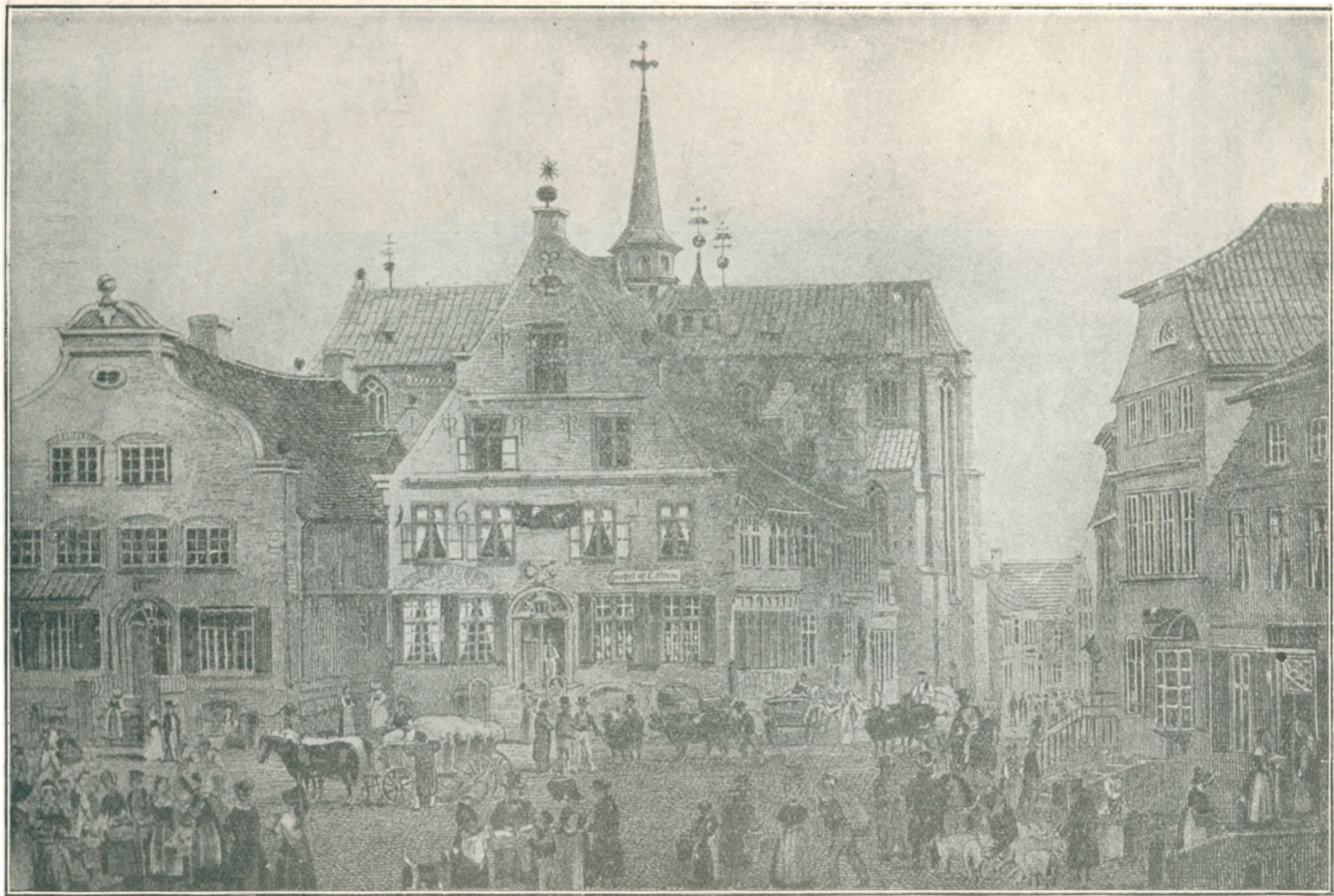
Haderslev efter Brauns Theatrum urbium.
Gengivet i Daniel Meissners Sciagraphia cosmica 1678.

„det skete ogsaa derefter, at Karen Rebslagers og andre Troldkvinder blev brændte. Gud straffe sligt, Amen“!

Det turde dog næppe være rigtigt, at Hr. Johan har prædikeret i Jordsand Kirke. 1613 fandtes der paa Jordsand kun to Bøndergaarde, og Øen har næppe været større i 1533. Desuden kan Jordsand næppe

Medlemskort ved Forsamlingen af Landmænd, Forstmænd og Gartnere
i Haderslev 28. Juni 1859 (Forside).

Sønderborg 1844

have hørt til Provstiet Strand, saa „in templo Yorsiano“ maa søges anden Steds. Det er heller ikke rigtigt (I. S. 41), at der fandtes et Dominikanerkloster i Tønder.

Anden Del begynder med en Skildring af det store Vendepunkt i Haderslevs Historie. Byens Stortid faar en brat Ende. Haderslev plyndres og brændes i 1627, Slottet brænder 1644, Haderslev bliver en fattig By. Meget interessante Træk fra det 17. Aarhundredes Krigsulykker giver Kapitlerne om Kejserkrigen 1627 — 29, Svenskerne

En Del af Storegade og Bispegade omkring 1880.

i Haderslev 1644, Polakkerne i Haderslev 1659, en italiensk Beretning fra Krigsaarene 1628 — 29 og en polsk fra 1658 — 59. Vi læser fra de to Aarhundreder, Bogen omspænder, om Told- og Postvæsen, Haandværkerlaug, Markeder, Kirke- og Skoleliv, Rangforordning, Garnison og Borgervæbning, om den store Ildebrand i 1759 og meget andet. Vi vandrer nu til helt andre Tider gennem Byens Gader, ser ind i Husene, bl. a. i Borgmester Just Lauensteins Hus i 1693, vi overværer

Henrettelser, og vi morer os ved Skildringen af, hvorledes Gerdt Andersen den 5. Nov. 1706 rømmer fra Raadhusfængslet, og hvorledes selve Niels Vægter faa Dage efter gaar samme Vej. — Bogen slutter med Aar 1800, da Byen belaver sig paa at gaa en ny Blomstring i Møde efter næsten 200 Aars Stagnation.

Naar man læser Bogen om Haderslev, faar man et udmærket Indtryk af en sønderjydsk Købstads Udvikling og skiftende Liv gennem et halvt Aartusind. Bogen kan derfor læses med stort Udbytte af alle, der har kulturhistorisk Interesse, ikke blot af de lokalinteresserede.

Olestenen, rejst til Minde om Oluf Lassen,
henrettet den 28. Februar 1826.

Man maa være Haderslev By taknemmelig for, at den har bekostet Udgivelsen af denne værdifulde Bog, der betyder et meget stort Fremskridt, maalt med de gamle Beskrivelser af Rhode og Lautrup.

Forfatteren Dr. Achelis er en meget flittig og grundig Mand. Hans Arbejde er udelukkende bygget paa møjsommeligt Arkivstudium, og man har derfor overalt den trygge Følelse af at staa paa sikker historisk Bund. Paa meget heldig Maade undgaar Forfatteren den Fare, der naturligt melder sig ved lignende Bøger: det tørre og kedelige. Bogen om Haderslev er tværtimod meget underholdende. Skil-

dringen gives i Form af en Mængde Smaabilleder, og der er særlig valgt Billeder, som vil interessere alle; Forfatteren skriver underholdende, og Bogen er rigt udstyret med Illustrationer. *)

Denne Bog om Haderslev i gamle Dage kan meget anbefales Tidsskriftets Læsere.

Cl. E.

*) Billederne i dette Nr., hvortil Clichéerne venligst er overladt „Sønderjydske Maanedsskrift“ af Haderslev Magistrat, giver et lille Indtryk af Illustrationerne i Achelis's Bog.

Folkeminder fra Daler.

Samlet ved *Lærer H. Flint.*

En silde Aften kørte en Mand paa Vejen, der gaar fra Gammelby til Gerup. Da standser Hesten pludselig og kan ikke trække Vognen længere. Manden staar af Vognen og undersøger Vognens Hjul, men der var intet at opdage. Manden gaar saa ved Siden af Vognen, men da han sætter sig op igen, kan Hesten ikke trække den. Han gaar saa ved Siden af Vognen til Gerup. Der kører han ind paa en Gaard. Man byder ham Mad, men han kan intet spise. Lidt efter kører han hjem, og der er intet i Vejen med Vognen. Hesten kan let trække den, og den traver rask afsted.

Noget efter blev Manden ført som Lig paa denne Vej.

Hansine Nielsen.

En Aften gaar min Far og nogle andre fra Visby til Gerup. Da opdager de et Hus paa Visby Mark i Brand. De vilde lige til at løbe efter Branden, da det hele er borte.

Hansine Nielsen.

I en Bondegaard i Gerup sad man bænket om Bordet. Da traver en Hest op paa Stenbroen. Ejeren gaar ud for at tage mod Gæsten, men der var ingen. Aftenen efter skete det samme. Den tredje Aften kom Hesten igen. Da Ejeren træder ud, kommer der en Karl ind og meddeler, at Mandens Broder pludselig er død.

Hansine Nielsen.

Lyt Krag og Iver Hatten var engang for ca. 50 Aar siden oppe efter Hestene paa „Tangels“. De de var midt oppe i Marken, sagde Iver Hatten: „Se, Møllen brænder!“ Men Lyt sagde: „Det passer ikke, for jeg kan ikke se det.“ Da de var kommet ned til Ledet, sagde Iver Hatten det samme igen, men Lyt Krag kunde heller ikke denne Gang se noget. Da de red hjem paa Hestene, gættede de sig for tredje Gang. Mange Aar efter, i 1913, brændte Møllen. Den gamle Daler Mølle var en saakaldt Bokmølle, opført 1772 og altsaa brændt 1913.

Mathias Madson.

Laurids Grevsen gik en Aften vild paa Hovslund Mark. Da han havde gaaet et Stykke Tid, forekom det ham, at der kom to gloende Øjne hen mod ham. Det var, som om det var et Lokomotiv, men der kørte intet Tog der. Øjnene kørte over Hegn og Grøft, og saa forekom det ham, som om et Tog kørte over en Bro, og saa styrtede det ned. Senere kom Toget Aabenraa-Løgumkloster til at køre netop der, og det kom ogsaa til at køre over en Bro paa dette Sted, men det er ikke styrtet ned.

Mathias Madson.

Før Ebbe Dellefsens Gaard i Østerby brændte i 1880, blev den set flere Gange i Forbrand.

Karsten Nielson.

Dette skete for mange Aar tilbage nede hos Niels Johannsen, der nu bor i Østerby. Det var en Pinselørdag Aften. Som de sidder allerbedst inde i Stuen, ser de pludselig en hvid Skikkelse svæve forbi Vinduet. Da Niels Johannsen gik ud for at se, var der ingen Ting. Nu efter Krigen kom de i Østerby til at tale om denne Skikkelse igen, og det viste sig, at den havde vist sig alle de Steder, hvor et af Familiens Medlemmer var falden i Krigen.

Frederik Sønnichsen.

Min Moders Tante hørte nogle Aar før Krigen i 1864 gennem Varsel nogle Krigsmelodier. Da Krigen var begyndt, kom der Indkvartering paa min Oldefars Gaard. Blandt Indkvarteringen var der ogsaa en Løjtnant, som havde en Tjener med sig. Denne Tjener sang en Dag nogle Krigsmelodier, og min Moders Tante fortalte da, at det netop var disse Melodier, hun havde hørt. Hun kendte dem tydeligt med det samme.

Dora Lauston

To Piger kom fra Bønderby og skulde til Brink. Da de kom halvvejs, kom de til en Bro, og da var det, som om de saa en Ligs-kare, og de kunde ikke komme videre. Næste Sommer døde der et Barn paa Brink, og saa var de begge med i Ligs-karen.

Hans Bonde Abild.

En Karl, som engang tjente hos os, har fortalt mig, at han en Aften, da han skulde over for at „byde“ deres Nabo, kom forbi „Hedegaard Mergelgrav“. Med et saa han et Lys i Mergelgraven. Da tabte han Træskoene. Da han fandt sine Træsko igen, var Lyset forsvundet. Saa løb han hen og bød Naboerne til Gæst. Et Par Uger efter var han selv Vidne til, at Naboens Søn druknede i denne Mergelgrav. Drengen fik Krampen og druknede, uden at nogen kunde hjælpe ham. — I denne Mergelgrav fryser Vandet aldrig til om Vinteren.

Andreas Thordson.

Den samme Karl fortæller, at da hans Søster en Aften gik hjem, saa hun en Ligs-kare. Faa Uger efter døde hun selv.

Andreas Thordson.

For 15—16 Aar siden fortalte en Mand, at han havde set et Hus ligge henne ved Sejersbækken. Nu er Pumpestationen bygget paa dette Sted. — For ca. 50 Aar siden kom der en Mand fra Højer gaaende hen ad Landevejen. Da saa han, at der laa et Hus ved Enden af Snuromdiget. Her er der nu i Sommeren 1929 blevet bygget et Hus.

Hensættelser.

Æ Pyt.

I en Mark, som ligger mellem Snurom og Broen lidt vest for, er der en meget dyb Pyt. Paa Bunden af denne ligger der en stor Sten. Folk siger, at naar Stenen bliver taget op af Vandet, skal den Del af Daler By, der hedder Kathale, brænde.

Mainertdine Sørensen.

Hensat Brand.

I en gammel Gaard i Abild var der et Værelse, hvor ingen undtagen Ejeren havde været. Manden passede altid paa, at Karlene ikke kom derind.

Men nu hændte det engang, at Ejeren var taget bort fra Gaarden. Det blev Regnvej, og Karlene kunde ikke komme paa Marken. Da besluttede de, at de vilde aflægge det hemmelighedsfulde Værelse et Besøg. De aabnede forsigtigt Døren og gik ind. Der var noget Skrammel derinde. De rodede rundt og fandt henne i en Krog en „Skæggemand“, en Lerdunk til Brændevin. Den var forsegleet, men de slog den mod Gulvet, og den gik i tusinde Stykker. Den indeholdt et Brev med de Ord: „Skrevet efter Kristi Fødsel — — “. Karlene forlod nu Værelset.

Kort efter brændte Gaarden.

Hansine Nielson.

Nedmanet Heks.

En gammel Kone har fortalt mig følgende: Der har ligget en Sten henne foran Enden af vor Lade, og naar man rokkede ved den, sagde en Stemme: „Rok mere endnu!“ Det var en Heks, som var blevet nedmanet der.

Mathias Madsen.

Kampestenen i Mergelgraven.

I Nærheden af Snurom lige syd for Landevejen Tønder-Højer ligger der en Mergelgrav, og i denne er der en stor Kampesten. Naar denne Sten bliver løftet op, vil „Kathale“ brænde. I 1921, da Landevejen blev gjort i Stand, pumpedes Mergelgraven tom, og man kunde da tydeligt se Stenen. Der var ogsaa faldt om, at Stenen skulde tages op, men det vilde Markens Ejer paa ingen Maade tillade.

Frederik Sønnichsen.

(Forts.)

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Tønder

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi

Vi har endnu et mindre Restoplæg af

Sønderjydske Centralforenings Festskrift
før Kr. 12,00 — nu 6,00,

Denne smukke og indholdsrige Bog bør ejes af
enhver national Interesseret.

Ligeledes haves endnu:

R. P. Rossen: Danmarks Kongeslægter 1,50,
En udmærket Bog om dette interessante Emne.

Bøgerne tilsendes portofrit fra

HANS BECKS BOGHANDEL

Storeg. (J. N. Jepsen) Tønder

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fylde-
penne, Æskepost, billige franske
Raderinger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen
fra Indland og Udland.

I VESTSLESVIG

bør man læse

VESTKYSTEN.

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsmeørelse, Gear-
kasseolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

H. P. Lorentzen

V. J. Lund's Eftfl.

Bogbinderi og
Protokolfabrik

TØNDER

Østergade 40 Telf. 106 Over Gaarden

Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

**LYS & KRAFT
RADIO**

STOREGADE 24 TLF. 378

N. PICULELL

Sønderjydsk Maanedsskrift Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.
